

Imperialismen, Tredje Världen och historiens list*

Den Tredje Världen kan inte längre ses som en oupplöslig och helt underordnad del av Första Världens imperialistiska system. Där pågår nu med full kraft en kapitalistisk industriell revolution. Och denna nya kapitalism börjar framstå som ett hot mot den gamla, som satte krafterna i rörelse.

I inledningen till sina föreläsningar över historiens filosofi införde Georg Wilhelm Friedrich Hegel en lärosats, som inte mött större förståelse hos andra filosofer men som historiker ofta haft anledning att begrunda. Han kallade den "förnuftets list". Med det menade han, att det faktiska resultatet av människornas strävanden i historien nästan alltid blir något helt annat än det avsedda, ofta det direkt motsatta. Medan historiens aktörer lidelsefullt engagerar sig i spelet av sina särskilda roller, avslöjas dramats intrig för dem först när spelet är slut. Dramats intrig kallade Hegel "den allmänna idéen" och den höll sig oskadd och oangripen i bakgrunden och lät intressena och lidelserna verka för sig. Man kan förstå, att filosoferna haft svårt att acceptera denna syn, för den innebär ju att de som gör historien, människorna, hela tiden är duperade.

Men det var inte svårt för Hegel att deducera sin princip ur den verkliga historien. Kristendomens historia i romar-

riket börjar med att kejsar Tiberius' prokurator i Judéen låter avrätta den galiléiske upprorsmakaren. Men efter århundraden av förföljelser slutar den med att kejsar Konstantin upphöjer kristendomen till statsreligion. Det romerska imperiets historia är historien om månghundraåriga försök att lägga under sig den germanska civilisationen. Den slutar med att germanerna sätter sig i besittning av Rom – varefter Rom för första gången lyckas romanisera *germanerna*. I sin egen tid kunde Hegel följa hur de napoleonska arméerna segerrikt spred den franska revolutionens budskap över Europa. Men han fick också uppleva hur Napoleon Bonapartes revolutionära mission gav upphov till restaurationstidens och Wienkongressens kontrarevolutionära herravälde under 1800-talets första hälft.

Och verkar inte samma list också i vår egen tid? Den lilla, dödsföraktande skara, som i oktober 1917 störtade den ryska tsarismen, skulle, om den kunde återkallas till livet, inte tro oss om vi förklarade för dem, att deras kamp och lidanden så småningom gav upphov till ett nytt – och mer flyktsäkert – folkens fängelse – om än på en högre civilisationrisk nivå. Hitlers högsta mål var att utro-

BO GUSTAFSSON är professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet. Där sysslar han för närvarande med ett projekt om den offentliga sektorns expansion i Sverige under 1900-talet.

* Installationsföreläsning vid Uppsala universitet den 14 april 1978.

ta bolsjevismen och upprätta ett nazistiskt tusenårsrike. Hans tusenårsrike varade i 13 år och ingen har mer verkamt än Adolf Hitler bidragit till socialismens utbredning. 1959 störtade Fidel Castro och hans guerilleros Fulgencio Batistas korrumperade legoknektregim på Kuba. 20 år senare finner vi samma revolutionärer engagerade som legoknektar av den etiopiska regimen i kampen mot befrielseörelsen i Eritrea.

Man må säga att Hegel var en metafysiker. Men han var inget pundhuvud. Det han kallade "förnuftets list" och som jag skulle vilja kalla "historiens list" är kanske en *obehaglig* realitet. Men det är nog en *realitet* [Hegel 1961, s 78].

"Utveckling av underutvecklingen"

Principen om "historiens list" innebär naturligtvis, att även den som försöker avslöja listen, innan intrigen är fullbordad, löper risk att duperas och i den slutgiltiga analysen säkerligen också *blir* duperad. Trots det ska jag försöka visa hur denna princip verkat på ett viktigt område av världsekonomin historiska utveckling, nämligen i förhållandet mellan den kapitalistiska imperialismen, Första Världen, och dess offer, den fd koloniala världen, den Tredje Världen, och vilka resultat den historiska listen i det fallet kan förväntas leda till.

Vid mitten av 1950-talet och början av 60-talet utvecklades en uppfattning om Tredje Världens läge och utvecklingsmöjligheter, teorin om "utveckling av underutvecklingen", som kanske främst företrätts av ekonomerna Andrew Gunder Frank och Samir Amin, som fått stor anslutning och som numera nästan är officiell teori i vissa internationella hjälporgan. Till och med Världsbankens Robert McNamara tycks hysa en viss, om än behärskad sympati för den.

Enligt den kännetecknas den ekono-

miska strukturen i Tredje Världen *inte* främst av *brist* på utveckling, *inte* av *out*-utveckling utan av *under*utveckling. Tredje Världen utgör en oupplöslig del av Första Världens imperialistiska system och är totalt underordnad detta. Första Världen är utvecklad, centrum, dominerande. Tredje Världen är underutvecklad, periferi, beroende. Tredje Världens länder saknar en egen, självständig ekonomisk struktur och dynamik. Det som sker i Tredje Världen är uteslutande underordnade reflexer av processer i Första Världen. Den kapitalistiska utvecklingen i Första Världen producerar inte utveckling utan underutveckling i Tredje Världen. Huvudmekanismerna är därvid *dels* de privata kapital, som monopolföretagen i Första Världen investerar i Tredje Världen och *dels* det för den Tredje Världen oupphörligt ogynnsammare, ojämnna utbytet mellan Tredje Världens råvaror och Första Världens industrivaror. Första Världens kapital placeras främst i råvaruproducerande enklaver – oljeutvinning, gruvdrift, plantager – för att försörja Första Världens utvecklade ekonomier. Vinsterna i råvaruproduktionen plöjs inte ned i Tredje Världen utan överförs till moderföretagen i Första Världen. En viss, men mycket begränsad industrialisering sker. Men antingen försörjer tillverkningsindustrin endast överklassernas begränsade behov eller också sysslar den med att montera importerade komponenter, som därefter skeppas ut igen till Första Världens köpkraftiga marknader. Den teknologi, som dessa utländska storföretag utnyttjar, är för dyr eller olämplig att användas av inhemska kapitalister.

Enligt denna teori lider Tredje Världens länder inte av för *lite* kapitalistisk utveckling utan av för *mycket*. Därför kan *endast* en *socialistisk* revolution leda utvecklingen framåt. I nödfall måste denna revolution genomföras utifrån å la

Che Guevaras och Regis Debrays recept: av en elit som likt ett revolutionärt biståndsorgan tvångsförlöser Tredje Världen [Leys 1977, s 92].

Poängen är nu inte att denna teori är helt fel. Tvärtom återspeglar den mycket viktiga delar av verkligheten både i Tredje Världen och i förhållandet mellan Tredje Världen och Första Världen. Men samtidigt visar en rad fakta att något är galet. *Just vid den tid då teorin spreds och omfattades som mest – och den tiden är ännu inte förbi – inleddes faktiskt den industriella revolutionen i Tredje Världen*, [Cukor 1974, s 176]. Den gamla dagen gick snabbt mot sitt slut. Men Minervas ugglor satt självbelåtet förankrad på sin gren i tron att allt var och skulle förbli som det hade varit.

Tredje världens industriella revolution

Alla vet, att den stagnerande jordbruksproduktionen är u-ländernas huvudproblem. Men det innebär inte, att allt stått stilla. Även om jordbruksproduktionen *per person* inte stigit mycket, så har *den totala* jordbruksproduktionen ökat med 30–40 procent per decennium sedan andra världskrigets slut. Och vad som är viktigt att komma ihåg: jordbruksproduktionen i Tredje Världen växer uppskattningsvis dubbelt så snabbt som den gjorde under industrialiseringsperioden i Första Världens flesta länder.

Men det är *industriellt*, som en revolution inträffat och den kommer på sikt att få utslagsgivande betydelse också för jordbruket. Mellan åren 1938 och 1950 ökade *tillverkningsindustrins* volym med 3,5 procent per år. Mellan 1950 och 1970 har den ökat med nära 7 procent per år, dvs tillväxttakten har nästan fördubbats. Faktiskt är den industriella tillväxttakten mycket högre i Tredje Världen än här. Räknat per person är den också högre än vad de nu utvecklade länderna upp-

nådde under 1700- och 1800-talen [Baïroch 1975, s 15].

Man ska nu lägga märke till, att denna industriella revolution *inte* främst avser lättindustri som textil- och livsmedelsindustri utan *tung* industri: stål- och verkstadsindustri, kemisk industri, pappers- och träindustri, dvs industrier med stora spridningseffekter [Cukor 1974, s 152]. Faktiskt har utvecklingen gått så långt, att industrin numera svarar för ett större bidrag till produktionstillväxten än jordbruket. Enligt en undersökning av FN:s industriella utvecklingsorgan, UNIDO, är det också främst den inhemska efterfrågan *inom* Tredje Världens länder, som driver fram expansionen. Det finns nu ett ansevärt antal länder i Tredje Världen, som producerar järn och stål, fartyg, petrokemiska produkter, lastbilar, flygplan, maskinverktyg, elektrisk utrustning m m [Warren 1973, s 15].

Precis som fallet var i flertalet länder här i Första Världen har denna industrialisering försiggått i *två* stadier. Först kom ett importsubstituerande stadium, där en inhemsk industriell bas upprättades bakom höga tullmurar. Från 1960-talet har Tredje Världens länder därefter

”Bruttonationalprodukten har därför vuxit snabbt och betydligt snabbare än i de utvecklade länderna.”

i ökad utsträckning gått över till exportinriktad industrialisering. Tillverkningsindustrins export har stigit dubbelt så snabbt som den totala exporten och var redan i slutet av 1960-talet värdemässigt lika stor som råvaruexporten [Warren 1973, s 35]. För några år sedan talades det om att det stod en 6–7 Japan och väntade bakom hörnet. I dag har de kommit fram bakom hörnet och utsätter både Japans, Västeuropas och USA:s exportindustrier för en mördande kon-

kurrens på världsmarknaden, både inom lätt och inom viss tung industri. Det finns nu ett 30-tal länder i Tredje Världen som är betydande exportörer av industriprodukter. Och fast man inte skulle tro det, är det så, att exporten av industriprodukter från Tredje Världen till Första Världen växer snabbare än exporten av industriprodukter i motsatt riktning [Helleiner 1976, s 95].

Andra indikatorer visar samma bild. Kapitalbildningens andel av nationalprodukten, som naturligtvis är avgörande för tillväxtförmågan, har stigit från drygt 10 procent omkring 1950 till uppemot 20 procent omkring 1970. [Bairoch 1975, s 174]. På importsidan märks en kraftig ökning av kapitalvaruimporten. Bruttonationalprodukten har därför vuxit snabbt och betydligt snabbare än i de utvecklade länderna. Trots den enorma takten i befolkningstillväxten har även produktionen per person stigit, i ett 20-tal länder med mer än 4 procent men vanligen med mellan 2 och 3 procent per år. Faktiskt rör det sig om en *acceleration* av produktionstillväxten i Tredje Världen från 1900-talets början. Efter 1950 har tillväxttakten varit mer än dubbelt så hög som före [Bairoch 1975, s 184].

Naturligtvis har de utländska företagens investeringar haft och har alltså en stor betydelse för den utveckling som skett. Men man får av det inte lockas att tro, att den utländska finansieringen *kvantitativt dominerar* kapitalbildningen i Tredje Världen. Såvitt man kan bedöma finansieras även större delen av de utländska företagens investeringar lokalt. Den utländska finansieringen har under de senaste 25 åren svarat för uppskattningsvis ca 15 procent, dvs 1/7 av bruttokapitalbildningen. Då har vi ändå inte räknat ifrån utflödet av vinster, räntor, royalties etc. Bidraget till nettoinvesteringarna har uppskattats till endast 8 procent [Warren 1973, s 17].

Men försämras inte u-ländernas bytesvillkor, deras terms- of- trade, oupphörligt? Så är inte riktigt fallet. Enligt en vida spridd uppfattning har bytesvillkoren försämrats oupphörligt från slutet av 1800-talet. Men den ståndpunkten grundas på både räkne- och tankefel. U-ländernas försämrade terms- of- trade är *framför allt*, om än inte uteslutande, en 50-talsföreteelse. Den växande exporten av industriprodukter och tillkomsten av en rad producentkarteller har bidragit till att stabilisera situationen [Bairoch 1975, s 110].

Men hur är det då med de växande utlandsskulder? De utgör ett problem för flera men inte för de flesta, tex inte för flertalet afrikanska länder. Och bland de länder som har den största skuldbördan finns flera snabbväxare. För övrigt är det kanske inte så dumt att öka sin skuld i en tid då penningvärdet halveras vart 7:e år – naturligtvis under förutsättning att man använder det upplånade kapitalet till att öka produktionskapaciteten [Sauvant och Hasenpflug 1977, s 245].

Även socialt har det skett en höjning av nivån. Malarian är praktiskt taget utrotad. Medan upp mot 20 000 människor dog av pest för 25 år sedan kan dödsfallen i dag räknas i tvåsiffriga tal. Koleran, som också för 25 år sedan skördade mer än en halv miljon dödsoffer, drabbar numera något tusental. Det samma gäller smittkoppornas härjningar [MacBean och Balasubramanyam 1976, s 39].

Analfabetismen har reducerats överlag i Tredje Världen, från ca 80 procent i början av 1900-talet till ungefär 50 procent för närvarande. Antalet elever i grundskolor har under samma tid ökat från 7 miljoner till 202 miljoner, varav större delen sedan 1950. De senaste 25 åren har antalet gymnasieelever stigit från mindre än 8 miljoner till upp mot 50 miljoner och antalet högskolestuderande

från knappt 1 miljon till drygt 5 miljoner. Jag bör kanske tillägga, att de uppgifter jag anfört inte inkluderar Kina [Bairoch 1975, s 135].

Jag är medveten om att det kan resas invändningar mot och anges undantag från den bild jag tecknat. Men att utvecklingen i Tredje Världen enbart eller ens huvudsakligen skulle röra sig om en utveckling av underutvecklingen är helt enkelt inte sant. Utsugningen och förtrycket av massorna är förfärande. Arbetslösheten är stor och ökande, och kommer, till följd av de senaste årtiondenas snabba befolkningstillväxt, att öka än mer. Förslumningen av de växande städerna tilltar. Klyftorna mellan rika och fattiga blir större. Allt detta är sant. *Men detta är, precis som det en gång var i vår del av världen, andra sidan av en pågående, ofantlig omvälvning av produktivkrafterna, av en ekonomisk revolution: den kapitalistiska industrialiseringen.*

Imperialismens roll

Jag vill nu hävda, att denna ekonomiska revolution i den fd koloniala världen direkt och indirekt är det icke-avsedda resultatet av imperialismen och dess verkningar.

”... att utvecklingen i Tredje Världen enbart eller ens huvudsakligen skulle röra sig om en utveckling av underutvecklingen är helt enkelt inte sant.”

Till en början är det då klart, att trots att imperialismen, som Frank och andra riktigt framhåvt, i vissa avseenden befäst underutvecklingen i Tredje Världen, så har den *samtidigt* bidragit till att bryta upp traditionella, statiska samhällen och till att bana väg för industriella. Redan Marx påpekade detta, tex när han

för 125 år sedan, i uppsatsen om de framtida resultaten av det brittiska herraväldet i Indien, skrev, att engelsmännen faktiskt enade Indien politiskt, skapade en modern armé, införde en modern press, byggde järnvägar och med hjälp av ångfartygen och telegrafan länkade samman Indien med den kapitalistiska världsmarknaden [Marx och Engels, inget tryckår, s 76]. Eller när Lenin i sin bok om imperialismen framhävde: ”Kapitalexporten påverkar och påskyndar kraftigt utvecklingen av kapitalismen i de länder till vilka kapitalet exporteras” [Kay 1975, s 12].

Tredje Världens industrialisering tog ett större steg framåt, när de imperialistiska stormakterna i Första Världen drabbade samman med varandra i de två världskrigen i syfte att vidga herraväldet i bla Tredje Världen på varandras bekostnad. Världskrigen ledde till att konkurrensen från Första Världens ledande industristater bortföll, samtidigt som dessas behov av livsmedel och råvaror stegrades, vilket länder i Tredje Världen utnyttjade. På samma sätt gav också 30-talskrisen och depressionen utrymme för en förberedande industrialisering i Tredje Världen [Cukor 1974, s 145].

Men de stora förändringarna kommer först efter andra världskriget. Västvärlden har de senaste 25 åren genomgått en långdragen – och nu tydligen avslutad – högkonjunktur, som är helt exceptionell i kapitalismens historia under de senaste 150 åren [Bairoch 1976, s 310]. Den har påskyndat utvecklingen i Tredje Världen på två sätt. För det första har den stimulerat råvaruexporten därifrån, trots att råvaruförbrukning per producerad enhet färdigvara i Första Världen sjunkit. För det andra har det skett en utflyttning av färdigvaruproduktion från Första till Tredje Världen. Medan världsprодукtionen de senaste 20 åren stigit med ca 4 procent per år, så har de multinationella företagens utländska dotterföretag ökat

sin produktion med 10 procent per år [McFarlane 1977, s 453]. Denna utflyttning accelererade från slutet av 1960-talet, då räntabiliteten på investerat kapital i Europa och USA började sjunka på grund av den överkapacitet som högkonjunkturen skapat. I Tredje Världen har de multinationella gynnats av en oslagbar kombination: värdländernas låga löner och sin egen avancerade teknologi och dessutom lättbearbetade råvaror [Morley och Smith 1977, s 239]. Denna utveckling har påskyndats av den allt mer markerade rivaliteten mellan USA, Japan och EG-länderna.

Politisk självständighet

Detta resultat av den ekonomiska utvecklingen i Första Världen skulle emellertid inte ha verkat så starkt till Tredje Världens fördel, om inte de fd koloniala länderna efter andra världskriget tillkämpat sig *politisk* självständighet, en faktor som teorin om utvecklingen av underutvecklingen nästan helt försummat att ta hänsyn till. Kampen för nationell självständighet liksom resultaten därav är naturligtvis en frukt just av imperialismen. Mellan 1945 och 1960 gjorde sig 60 fd kolonier politiskt självständiga och mellan 1960 och 1975 ytterligare 20. Det är den största revolution mänskligheten upplevt i modern tid och den har för en gångs skull omfattat en *majoritet* av mänskligheten. Hur betydelsefull politisk självständighet är för framgångsrik ekonomisk utveckling är kanske Japan det viktigaste exemplet på – det enda land i Bortre Asien, som lyckades bevara sin självständighet när imperialismen grundlades under 1800-talet [Gustafsson 1963, s 30]. Om ett land är politiskt självständigt, *behöver inte* ens en massiv utländsk ekonomisk dominans betyda underutveckling, vilket Kanada och dess förhållande till USA bevisar.

Den nyvunna politiska självständighe-

ten i Tredje Världen har nu utlöst enorma krav och förväntningar på utveckling, som inte ens reaktionära regimer kunnat ignorera. Ja, kombinationen ekonomisk nationalism, politisk reaktion och samarbete med imperialistiska stater har rentav visat sig mycket gynnsamma för snabb kapitalistisk utveckling, t ex i Iran och Brasilien.

Den politiska självständigheten i Tredje Världens länder har för det första medfört framväxten av en ny, inhemsk överklass bestående av politiska ledare, militärer, storjordägare och företagare, inriktad på snabb kapitalistisk utveckling. Om denna nya klass skriver Francis Stewart apropå Kenya:

”Medan det finns många viktiga skillnader inom eliten – i fråga om inkomster, stamtullhorighet och makt – delar den en enkel men viktig egenskap: de som tillhör den har alla vunnit på strategin efter självständigheten och de har sannolikt ännu mer att vinna” [Damachi, Routh och Taha 1976, s 85].

Man skulle kanske, som Peter Evans med hänsyftning på Brasilien nyligen hävdad, kunna kalla denna nya klass en *statsbourgeois*, *burguesia de estado* [Evans 1977, s 63]. I varje fall är *det* den ledande kraft, som i motsättning till och i samarbete med Första Världens länder och under trycket underifrån, drivit fram den industriella revolutionen i Tredje Världen. Den har upprättat centralbanker, tillämpat handels- och valuta-kontroll och infört skattesystem i syfte att stimulera den ekonomiska tillväxten. Industrialiseringsprogram med koncentration på tung industri och med starkt statligt inslag har genomförts. Statens andel i investeringarna är generellt högre i Tredje Världen än här och i vissa länder, som Egypten, Indien och Brasilien, är den helt avgörande [MacBean, Balasubramanyam 1976, s 85]. Precis som staten var en avgörande ekonomisk kraft i tex Japans och Tysklands industrialisering, så är den det på nytt i dag i Tredje Världens industrialisering.

De multinationella företagen

Men de nya staterna har också förmått avtvinga de utländska företagen betydande eftergifter. Ty när de utländska företagen väl etablerat sig med stora investeringar har deras förhandlingsposition gentemot de nya staternas regeringar försämrats – så mycket mer som konkurrensen mellan amerikanska, europeiska och japanska företag ökat. Den allmänna tendensen är, att de utländska företagen får en sjunkande andel av överskottet och tvingas köpa i värdlandet en växande andel av de produkter, som de sätter in i produktionen. De oljeproducerande länderna ökade sin andel av vinsterna på råoljeproduktionen från 10–15 procent på 1920-talet till omkring 90 procent redan i slutet av 1960-talet. Inom råvarusektorn som helhet torde finnas ca 2/3 av exportvärdet stanna i värdländerna, varvid hälften eller mer av intäkterna går till staten [Warren 1973, s 17 f]. Det har blivit allt vanligare att Tredje Världens länder inte bara sätter gränser för utförseln av vinster och kapital, beskattar dem hårdare, kräver lokalt deltagande i arbetsstyrka och företagsledning och styr investeringarna till särskilda sektorer utan också att de mer och mer går in i joint ventures med utländska företag [Sauvant och Hasenpflug 1977, s 356]. Det framgår sålunda av en undersökning av 187 USA-baserade multinationella företag inom tillverkningsindustrin med dotterföretag i Tredje Världen, att antalet *helägda* dotterföretag sjönk från drygt 60 procent 1946 till drygt 40 procent 1967, medan antalet *minoritetsägda* företag steg från drygt 10 till nära 20 procent [Warren 1973, s 27].

Situationen kan då bli så som representanter för ett par stora multinationella företag inom den petrokemiska branschen i Brasilien uttryckte det:

”Det är som att göra affärer med ryssarna. Man måste spela enligt deras regler.” ”Vi skulle vilja skota affärerna själva och vi behöver varken

pengar eller teknologin. Men vi tror dom har en poäng. Det är bättre att dela med det lokala kapitalet och låta staten samordna det hela än att förlora alltihop längre fram” [Evans 1977, s 56].

Många har nämligen förlorat alltihop. Medan antalet nationaliseringar i Tredje Världen före 1945 nästan kan räknas på ena handens fingrar, nationaliserades

”Mot den åldrande kapitalismen i Första Världen reser sig, inte som man kunde ha trott för 20 år sedan, en socialistisk värld utan en ny, expansiv och aggressiv kapitalism. . .”

mellan 1960 och 1975 inte mindre än 875 företag, dvs drygt 60 årligen [Sauvant och Hasenpflug 1977, s 426]. OPEC-ländernas oljeembargo utlöste en våg av nationaliseringar. Därigenom har både den ekonomiska självständigheten, förhandlingsstyrkan och förmågan till egen utveckling ökat betydligt.

Det är först mot denna bakgrund som OPEC-ländernas oljeembargo 1973, det framgångsrika Lomé-avtalet med EG 1975, tillkomsten av en rad råvarukarteller liksom hela offensiven för en ny ekonomisk världsordning blir begripliga. De är inte uttryck för desperation och svaghet utan för växande styrka [Fairchild 1977, s 14]. Maktförhållandet mellan Första och Tredje Världen håller på att kastas om. *För första gången i historien håller kapitalismen på att erövra större delen av världen, nämligen den Tredje, och denna nya kapitalism visar nu tänderna mot den gamla kapitalismen i den Första Världen, den kraft som en gång frambesvurit den.*

Framtiden

Det är inte en ekonom-historikers uppgift att försöka spå om framtiden. Men det är givet att den industriella revolutionen i Tredje Världen kommer att få

konsekvenser för oss. Åtskilligt tyder på att den gamla kapitalismen nu gått in i en period av mer svag tillväxt eller stagnation, beroende på att de impulser som skapade den nu avslutade, exceptionella högkonjunkturen – återuppbyggnadsbehoven efter andra världskriget, den teknologiska revolutionen (med elektroniken, automationen, datoriseringen, plasterna och de syntetiska materialen), marknadsintegrationen och 60-talets rationaliseringskonjunktur – ebbat ut. Bote-medlen söks i en allt mer förstärkt men också mer förstelnad statskapitalism präglad av bidrags- i stället för marknadsstyrning, socialisering av investeringarna och en oupphörligt växande of-fentlig sektor. Den privata produktions-sektorn är fortfarande effektiv. Men samhället tar mer och mer över initiativet och vi kan knappast långsiktigt som tidigare exportera oss fram i världen. Mot den åldrande kapitalismen i Första Världen reser sig, inte som man kunde ha trott för 20 år sedan, en socialistisk värld, utan en ny, expansiv och aggressiv kapitalism, som med hjälp av lättillgängliga råvarutillgångar, löner som är 50 eller till och med 80 procent lägre än våra och en modern, snabbt anskaffad teknologi erövrar marknadsandelar.

Vi kan inte svara med lönesänkningar för den tiden är förbi. Att i längden devalvera sig fram går naturligtvis inte heller. Återstår kanske att specialisera produktionen på att sälja avancerad teknologi och företagsexpertis på service-kontrakt till Tredje Världen. Eller att bryta en hundraårig, växande internationaliseringstendens och skärma av våra ekonomier från den växande konkurrensen genom en omläggning av produktionsstrukturen. En sådan omläggning skulle emellertid bli så genomgripande, att den förmodligen kommer att kräva ett annat samhällssystem än det nuvarande.

Vilkedera alternativ som kommer att realiseras kan ingen uttala sig om. Kan-

ske ingetdera. Historiens list kommer säkerligen att verka på nytt. Och det blir på ett sätt som endast Georg Wilhelm Friedrich Hegel i sin himmel kan förutse.

Referenser

- Ansprenger, F., [1966], *Auflösung der Kolonialreiche*, München
- Bairoch, P., [1975] *The Economic Development of the Third World Since 1900*, London
- [1976], "Europe's Gross National Product: 1800–1975", *The Journal of European Economic History*, vol. 5, no. 2, Fall
- Carnoy, M., [1972] *Industrialization in a Latin American Common Market*, Washington
- Cipolla, C. M., [1970] *European Culture and Overseas Expansion*, Harmondsworth
- Cukor, G., [1974] *Strategies of Industrialisation in the Developing Countries*, London
- Damachi, U. G., Routh, G., Taha, A.-R.E.A., [1976] (editors), *Development Paths in Africa and China*, London
- Evans, P., [1977], "Multinationals, State-Owned Corporations and the Transformation of Imperialism: A Brazilian Case Study", *Economic Development and Cultural Change*, vol. 26: 1, okt
- Ewing, A. F., [1968] *Industry in Africa*, London
- Faber, M. O., Potter, J. G., [1971] "Toward Economic Independence", *Papers on the Nationalization of the Copper Industry in Zambia*, Cambridge
- Fairchild, L. G., [1977], "Performance and Technology of U. S. and National Firms in Mexico", *The Journal of Development Studies*, vol. 14, no. 1, okt
- Fieldhouse, D. K., [1965], *Die Kolonialreiche seit dem 18. Jahrhundert*, Frankfurt/M
- Gustafsson, B., [1963], *Från kolonialism till socialism*, Stockholm
- [1971], "Ekonomisk tillväxtteori och ekonomisk historia", *Ur ekonomisk-historisk synvinkel*, Uppsala
- Hassan, M. F., [1975], *Economic Growth and Employment Problems in Venezuela*, New York
- Hegel, G. W. F., [1961], *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, Stuttgart
- Helleiner, G. K., [1976] (editor), *A World Divided. The Less Developed Countries in the International Economy*, London
- Hunter, J. M., Fowley, J. W., [1975], *Economic Problems of Latin America*, Boston
- ILO [1976], *Growth, Employment and Equity. A Comprehensive Strategy for the Sudan*
- Josefsson, M., [1973] "Den internationella arbetsfordelningen. En jämförelse mellan förändringar inom stålindustri och textilindustri, i Handelsstålindustrin inför 1980-talet", *SOU 1977: 16*.
- Kay, G., [1975], *Development and Underdevelopment. A Marxist Analysis*, London
- Klaassen, L. H., [1968] *Methods of Selecting Industries for Depressed Areas*, OECD, Paris

- Kojima, K., [1977], *Japan and a New World Economic Order*, London
- Leontief, W. et al., [1977], *The Future of the World Economy*, UN, New York
- Leys, C., [1977], "Underdevelopment and Dependency: Critical Notes", *Journal of Contemporary Asia*, vol. 7, no. 1
- MacBean, A. I., Balasubramanyam, V. N., [1976] *Meeting the Third World Challenge*, London
- McFarlane, B., [1977], "Imperialism in the 1980'ies", *Journal of Contemporary Asia*, vol. 7, no. 4
- Marx, K., Engels, F., [Inget tryckår], *On Colonialism*, Moskva
- Méllor, J. W., [1976], *The New Economics of Growth*, New York
- Melotti, U., [1977], *Marx and the Third World*, London
- Morley, S., Smith, G. W., [1977], "The Choice of Technology: Multinational Firms in Brazil", *Economic Development and Cultural Change*, vol. 25, no. 1, jan
- New Directions and New Structures for Trade and Development*, UN, New York 1977
- Radetzki, M., [1976], *En ny ekonomisk världsordning*, Lund
- Ranis, G., [1972], (editor), *The Gap Between Rich and Poor Countries*, London
- Sauvant, K. P., Hasenpflug, H., [1977], *The New International Economic Order. Confrontation or Cooperation Between North and South*, Frankfurt/M
- Singer, H., Ansare, J., [1977], *Rich and Poor Countries*, London
- Singh, J. S., [1977], *A New International Economic Order*, New York
- Towards a New World Economy*, Rotterdam 1972
- Urguichi, W. L., Thorp, R., [1973], *Latin America in the International Economy*, London
- Warren, B., [1973], "Imperialism and Capitalist Industrialization", *New Left Review*, no. 81, sept.-okt
- Vasena, A. K., Pazos, J., [1973], *Latin America. A Broader World Role*, London
- Who Controls Industry in Kenya? *Report of Working Party*, Nairobi
- Zink, D. W., [1973], *The Political Risks for Multinational Enterprise in Developing Countries*, New York